

"Əzəl çərşənbə" - Su çərşənbəsi

Xalqımızın ulu bayramlarından ən möhtəşəmi olan Novruz erkən dövr mifik düşüncə və təsəvvürləri, ayin-etiqadları, inancları, mərasimləri özündə yaşadıb bu günümüzə yetirən humanizm, həmrəylik kimi bəşəri duyğuları qabarıq şəkildə göstərən mənəvi dəyərlər sistemidir. Novruz insana həyat verən, ilk insanın yaranmasında bilavasitə iştirak edən dörd müqəddəs varlığın adı ilə bağlıdır ki, bunlar Su, Od, Yel və Torpaqdır.

"Əzəl çərşənbə" - Su çərşənbəsi

Əvvəli 1-ci səh.

Əski inanc və etiqadlara görə, dörd çərşənbənin hər birində bir həyat varlığı "dirilir", oyanır, təzələnir və bununla bağlı olaraq xalq arasında müxtəlif ayinlər, mərasimlər keçirilmişdir. Novruzun müjdəçisinə çevrilən İlxır çərşənbələrin hər biri mifoloji mənbələrə istinad edir.

Boz ayın dörd çərşənbəsindən birincisi Su çərşənbəsidir, xalq arasında həm də "Əzəl çərşənbə", "Sular Novruzunu", "Gözəl çərşənbə", "Gül çərşənbə", "Zəməzəm çərşənbə", "Sel çərşənbə" və s. adlandırılır.

Həm təbiətdə, həm də insan həyatında suyun yeri və əhəmiyyəti müstəsnaadır. Susuz həyatı təsəvvür etmək qeyri-mümkündür. Hətta İslamda su sədəqəsi ən üstün sədəqə sayılır. Uca Yaradan "Qurani-Kərim"də buyurur ki, "Hər canlı şeyi sudan yaratdım" ("Ənbiya", 30).

Məlumdur ki, insan orqanizminin təqribən 70 faizi, baş-beynin isə 90 faizi sudan ibarətdir. Suyun ən əhəmiyyətli xassələrindən biri onun yaddaşdır. Su verilən informasiya və ya kənar təsirlərin daşıyıcısıdır.

Türk xalqlarının mifoloji düşüncəsində su müqəddəs hesab olunur və su kultu mühüm yer tutur. Xalq arasında Su Tanrısı Abanın və Nahidin adı ilə bağlı folklor mətnləri yaranmış və bu günə qədər qorunub saxlanmışdır:

*Aban abana gəldi,
Aban imana gəldi,
Abana yol verin,
Abana qol verin.
Al Aban haylı gəlib,
Al Aban paylı gəlib...*

Suyun müqəddəsliyini, paklığını tərənnüm edən Novruzun başlıca rəmzlərindən olan Su çərşənbəsi şifahi yaddaşda zəngin inanc və etiqadlar, mərasimlər sistemində təzahür olunur. Su çərşənbəsi suya inam, suya tapınma ilə bağlıdır. Çox erkən dövrlərdən insanlar hələ gün doğmamış su üstünə gedər, pak, təmiz, axar suda yuyunur və bununla da özlərini paklanmış hesab edirdilər. Əski inanclara görə, Su çərşənbəsində insanlar axar sudan götürüb evə, həyəət-bacaya səpər, bununla da müşküllükdən, çətinlikdən, azar-bezardan azad olmalarına inam bəsləyirdilər. Suyun müqəddəsliyi erkən folklor mənbələrində, o cümlədən "Kitabi-Dədə Qorqud"da Qazan xanın "Su həq didarın görmüşdür" ("Su Tanrının üzünü görmüşdür") müraciətində, "Koroğlu"da Qoşabulağın timsalında, Xızırın dirilik çeşməsinə içdiyi suda əyan olmuşdur. Türk mifoloji qaynaqlarında "idi kimi sahib mənasını verən "su əyəsi" obrazına rast gəlmək olar ki, o, bütün əyələrdən güclü hesab olunur. Hətta bəzi mifoloji təsəvvürlərə görə, "su əyəsi", yaxud "su yiyəsi" qadın obrazı kimi səciyyələndirilir. Digər mən-

bəyə görə, "suyun altında su əyəsinin öz səltənəti, öz sarayı var. Həmin su əyəsinin adı İlyasdır". İnanca görə, su üstünə gedərkən mütləq su əyəsinə salam vermək lazımdır.

Əski türklər bulaqları "qara su", yəni ulu, ilahi, müqəddəs hesab etmiş və bulağı yeraltı qaranlıq dünya ilə yerüstü işıqlı dünya, eləcə də olum və ölüm arasındakı bir vasitə kimi qəbul etmişlər. Ona görə də həmin suyu "abi-həyat", "dirilik suyu" adlandırmışlar. Xalqımız onu müxtəlif adlarla, "həyat suyu", "Xızır suyu", "Zəməzəm suyu" və s. ifadə etmişdir. Folklorumuzda dirilik suyu ilə bağlı əfsanə və rəvayətlər mövcuddur. Həmin süjetlərə görə Xızır, yaxud Xıdır dirilik suyunu tapıb içir, əbədi həyat qazanır, ona görə də "Nəbi" peyğəmbərlik statusunu qazanır.

Xalq ənənəsində yuxunu axar suya danışmaq və sanki bununla yuxunun mənfi təsirindən qurtulmaq inamı da mövcuddur ki, bu da suyun aydınlığı və arzuolunmaz enerjini yuyub aparması inancına söykənir.

Erkən inanclara görə, "Sular toyu" və ya "Axar sular Novruzunu" adlandırılan bu çərşənbə axşamında Dan ulduzu doğulan zaman yer üzündəki bütün axar sular bir an donub dayanır, hətta bu zaman suya heç nə batmır.

Su həmçinin sağlamlıq rəmzidir. Su çərşənbəsində müəyyən ayinlər icra edilərdi ki, bunların mahiyyəti, özəllikləri diqqəti cəlb edir. Məsələn, Su çərşənbəsində ərgən qızlar axar sudan "lal su", yəni suyu evə gətirərkən bir kimsə ilə danışmazdılar. Suyu bir neçə qaba qoyub saxlayardılar. Qızlar bir yerə yığışar, hərə öz üzüyünü saçına sürtüb suya salar, inanca görə üzük suda neçə dəfə cingildəsə, demək, həmin yaşda gəlin köçəcəklər.

Su çərşənbəsi ərəfəsində Günəş zodiak qurşağında "Dolça" bürcündən "Balıqlar" bürcünə keçir və Müştəri - Yupiter planetinin himayəsinə daxil olur. Ona görə də Əzəl çərşənbə süfrəsində ağzına qızıl keçirilmiş balığın və dolçada suyun olması gərəkdir.

Xalqımızın şifahi yaddaşında həyatı, erkən baxışları, mənəvi əxlaqi dəyərləri tərənnüm edən və artıq milli təfəkkürdə qətiləşən bədii mətnlər toplusunda suya inam və tapınma ilə bağlı saysız nümunələrə rast gəlmək olar. Onlar ibrətəməlik rəmzi olan atalar sözü və məsəllərdə, bəyatlarda, inanclarda türkcəyələrdə, tapmacalarda bu günümüzlə səsleşməkdədir. Həmin nümunələrdən bir qisminə nəzər salaq:

*Su səni,
Su göyərtmiş süsəni,
Keçmə namərd körpüsündən,
Qoy aparsın su səni...*

*Su axır samanlıqdan,
Yol keçir qaranlıqdan.
Çalış yaxşılıq elə,
Nə çıxar yamanlıqdan?*

Yuxuda su görmək aydınlıqdır.

Erkən təsəvvürlərlə bağlı suya inamın tarixi köklərindən xəbər verən həm mifik, həm də xalq yaradıcılığı nümunələri çağdaş dövrümüzdə öz aktuallığını nəinki itirməmiş, onların milli-mənəvi dəyərlərin qorunması və təbliği baxımından əhəmiyyəti daha da artmışdır.

*Ülkər NƏBİYEVA,
Bakı Dövlət Universitetinin
professoru, filologiya üzrə
elmlər doktoru*